

SRJIS
www.srjis.com

IMPACT FACTOR (SJIF) 2021= 7.380 Online ISSN 2278-8808
AN INTERNATIONAL PEER REVIEWED & REFEREED JOURNAL

SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

APRIL - JUNE, 2021, VOL - 10, ISSUE-47

Indian Social & Research Foundation Akola ,

ARTS COLLEGE MALKAPUR, AKOLA

(Accredited By NAAC With "B" Grade)
Department of Music & IQAC Organizing

In Collaboration with

Sharda Sangeet - Kala Academy Indore (M.P.)

← **One Day National E- Conference** →

**Contribution of Modern Technology in Globalization
& Development of Music & All Interdisciplinary
Subjects**

← **Editor-In-Chief** →

Asso. Prof. Dr. Yashpal D. Netragaonkar

*MIT World Peace University School of Education,
Kothrud, Pune*

← **Editor** →

Dr. Gitali S. Pande

*Principal , Head of Music Department,
Arts College Malkapur, Akola (M.S.)*

← **Co- Editor** →

Dr. Sunil B. Patake

*Department of Music Arts College
Malkapur, Akola (M.S.)*

← **SCHOLARLY RESEARCH JOURNALS** →

*S. No. 5+4/5+4, TCG'S, Saidatta Niwas, D-wing, Ph- II, 2nd Floor,
F. No. 104, Nr. Telco Colony & Blue Spring Society,
Dattanagar, Jambhulwadi Road, Ambegaon (BK), Pune - 411046,
Website: www.srjis.com*

MARATHI SECTION

Title & Author (S) Name	Page. No.
1. मराठी गझल गायकीचा उदगम व विकास डॉ. राजेश उमाळे	480-484
2. वाद्य वर्गीकरणाचे विस्तारीकरण व इलेक्ट्रॉनिक्स वाद्ययंत्रांचा वर्गीकरणात अंतर्भाव प्रा. डॉ. चंद्रकिरण घाटे	485-494
3. संगीताच्या विकासात आणि जागतिकीकरणात आधुनिक तंत्रज्ञानाचे योगदान डॉ. सौ. स्नेहल सुनील उहाळे	495-498
4. समर्थ रामदासांचे बहुआयामी कार्य व सांगीतिक व्यासंग डॉ. मनोजकुमार धोंडोपंत देशपांडे	499-511
5. जागतिकीकरण व भारतीय स्त्रियांच्या शैक्षणिक व सामाजिक समस्या डॉ. आशा एम. धारस्कर- भावसार	512-516
6. संगीताचे वैश्विकीकरण आणि विकासात, आधुनिक तंत्रज्ञानाचे योगदान प्रा. डॉ. अस्मिता नानोटी	517-520
7. वाचनाच्या सवयी : समस्या आणि उपाय प्रा. डॉ. गव्हाणे एम. पी.	521-525
8. आधुनिक जगतातील संगीत वाद्ययंत्रांचा विकास व आवश्यकता संगीता श्याम पवार	526-530
9. संगीताच्या विकास आणि वैश्विकीकरणात आधुनिक तंत्रज्ञानाचे योगदान डॉ. नेत्रा तेल्हारकर	531-533
10. शिक्षणात तंत्रज्ञानाची भूमिका आणि ऑनलाईन शिक्षण पद्धती डॉ. पदमानंद मनोहर तायडे	534-540
11. संगीत विकासामध्ये तंत्रज्ञानाचे योगदान प्रा. डॉ. प्रतिभा चं. पवित्रकार	541-545

वाचनाच्या सवयी : समस्या आणि उपाय

प्रा. डॉ. गव्हाणे एम. पी. (ग्रंथपाल)

कला व विज्ञान महाविद्यालय, ता. पाटोदा जि. बीड. मो. नं. 9881351264
gavhane.mp@gmail.com

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

प्रस्तावना :-

माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात ग्रंथवाचनाचा कल कमी होत आहे. आजकाल सगळीच माणसे कमी वाचन करताना दिसतात. टीव्ही, मोबाईल, कॉम्प्युटर, इंटरनेटमुळे लोक कमी वाचन करतात. आजच्या धक्काधक्कीच्या जीवनात प्रत्येकाकडे वाचनासाठी वेळ नाही अशी कारणे सांगितली जातात. पण आवड असल्यास प्रत्येकजण सवड काढू शकतो. माणसाने नेहमी काहिना काही वाचत रहावे. त्याला वेळेचे, ठिकाणाचे कुठलेच बंधन नाही. पुस्तके आपणाला सतत काहिना काही ज्ञान देत राहतात. त्यासाठी वयाची, शिक्षणाची, सिमेची मर्यादा नसते. म्हणून ज्ञानसमृद्ध व्हावयाचे असेल तर नेहमी वाचत राहावे. वाचन हे ज्ञानाचे हुकमी माध्यम आहे. दिवसातून किमान एक तास काहीतरी वाचलेच पाहिजे मग वर्तमानपत्र, नियतकालिक, कथासंग्रह, कविता, कांदबरी, तसेच एखाद्या व्यक्तीचे आत्मचरित्र वाचावे त्यामुळे त्या व्यक्तीचा संपुर्ण जीवनपट समजतो.

वर्तमानपत्र वाचनामुळे देशविदेशातील घटना, चालू घडामोडी, क्रीडा, मनोरंजन याची आपणाला माहिती मिळते. ग्रंथ वाचनाने आपणाला सामाजिक स्थितीचे भान येते. ग्रंथ कधीच उचनिच, लहान-मोठा, गरीब, श्रीमंत असा दुजाभाव करत नाहीत. जगात जे महान विचारवंत, तत्ववेत्ते, शास्त्रज्ञ होऊन गेले त्या सर्वांनी सुरुवातीला ग्रंथाचे, माहितीचे वेगवेगळ्या माध्यमाद्वारे ज्ञानार्जन केलेले असते. म्हणून प्रत्येकाने ग्रंथाचे वाचन केले पाहिजे. ग्रंथासारखा दुसरा मित्र नाही. इतर माध्यमाद्वारे उदा. टीव्ही, मोबाईल, इंटरनेट याद्वारे आजची पिढी ज्ञान मिळवत असली तरी ते ज्ञान पुरेसे नाही. ते सर्वसाधारण किंवा तोकडे आहे. आपणाला सविस्तर माहितीसाठी ग्रंथाचाच आधार घ्यावा लागतो.

ज्या देशाचा विकास झाला असे आपण पाहतो त्या देशात जास्तीत जास्त सार्वजनिक ग्रंथालये अधिक असल्याचे आपणास दिसून येतात. विकासात भर टाकण्याचे काम ग्रंथच करतात. माणसानी पुस्तकाचा उपयोग करून घेतला पाहिजे. ग्रंथवाचनातून माणसाला जीवनाचे सार समजतात. लेखक

त्याच्या जीवनामध्ये घेतलेल्या अनुभवाचे व शोधाचे सार देत असतात. त्या लेखकाच्या शहाणपणाचा अर्क त्या साहित्यात दडलेला असतो. या गोष्टी आपणाला ग्रंथाशिवाय इतरत्र मिळणार नाहीत. पुस्तकाविषयी थोर स्वातंत्र्यसेनानी लोकमान्य बाळगंगाधर टिळक म्हणतात. "मी स्वर्गापेक्षा अधिक स्वागत चांगल्या पुस्तकाचे करीन." यावरून पुस्तकाविषयी त्यांना किती आदर व ओढ होती याची कल्पना आपणाला येते. हे सर्व वाचनामुळे शक्य झाले.

भारताचे महामहिम माजी राष्ट्रपती डॉ.ए.पी.जी. अब्दुल कलाम यांचे व्यक्तिमत्व विकसीत होण्यात पुस्तकाचा महत्वाचा वाटा आहे. त्याचे पुस्तकावर जीवापार प्रेम होते. ते म्हणतात.

आधी सदी से अधिक का वक्त

मैने बिताया किताबों के संग

किताब मेरी दोस्त मेरी हमसफर,

किताबों के सहारे

मैने देखे सपने

सपने बन गये मकसद

मानवाला ईश्वराने दिलेली देणगी म्हणजे त्याची बुद्धी होय. त्या बुद्धीच्या बळावर मानव पृथ्वीवर आपल्यापेक्षा सामर्थ्यवान प्राण्यावर सत्ता गाजवतो आहे. नव्हे आज बुद्धीच्या आधारे मिळविलेल्या ज्ञानाच्या बळावर तो निसर्ग सृष्टीवर सुद्धा नियंत्रण करू पाहतो आहे. जीवन जगण्यासाठी व्यक्तिमत्व विकासासाठी मनुष्याला कौशल्या ज्ञान, आचार, विचार, कल्पना याची गरज भासली. यापासून माणसाचे जीवन समृद्ध होते. स्वामी विवेकानंद, म. फुले, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर इतके वाचनवेडे होते की त्यांना वाचताना कोणत्याही गोष्टीचे भान रहात नव्हते. त्यांना वाचनातून मिळालेल्या ज्ञानामुळेच समाजात मानाचे स्थान मिळाले.

वाचन :-

वाचनाचा प्राथमिक उद्देश एखाद्या गोष्टीची माहिती करून घेणे. प्रत्येकाच्या वाचनाची कारणे वेगवेगळी असू शकतात. त्यामध्ये कोणी परीक्षेत यश मिळविण्यासाठी, काही व्यक्ती स्वतःचा वेळ घालविण्यासाठी, तर काही लोक झोप येण्यासाठी, स्वतःचे दुःख दुर करण्यासाठी, जीवनातील समस्यावर उपाय शोधण्यासाठी, व्यासवायिक ज्ञान वाढविण्यासाठी, नैतिक प्रगतीसाठी तर काही लोक करमणूकीसाठी वाचन करतात. वाचनाचा सर्वात मोठा फायदा जर कोणता असेल तर तो व्यक्तिगत आनंद. लेखक ज्याप्रमाणे आपल्या कल्पना शक्तीच्या बळावर प्रतिसृष्टी तयार करतो. विचारांचा नविन प्रत्येय देत असतो. तद्वतच वाचक आपल्या वाचन कौशल्याने तो प्रतिसृष्टी ते काल्पनाविश्व पुन्हा निर्माण

करीत विचारांचे नवे अनुबंध उलगडतो. या अनुषंगाने वाचन ही एक नवनिर्मितीची कलाच आहे असे म्हणण्यास हरकत नसावी.

वाचन हा भावी शिक्षणाचा पाया आहे. मुलांनी वाचावे हे फार महत्वाचे आहे. त्या वाचनातून त्यांच्यावर काही संस्कार वेगळे व्हावेत म्हणून नवे तर वाचन हा संस्कार फार महत्वाचा आहे. व्यवहारी जीवनात कक्षा विस्तृत करण्यासाठी जसा संपर्क माध्यमाचा त्यांना उपयोग होतो, तद्वच भावनिक पातळीवर त्यांचे समृद्धीकरण करण्याच्या बाबीमध्ये वाचन हा एक महत्वाचा उपक्रम आहे. वाचन ही पूर्णतः बौद्धिक प्रक्रिया आहे. दुदैवाने समाजातल्या बहुसंख्यांना बौद्धिक काहीही नको आहे. म्हणून वाचनही नको आहे. आपण शिकत आणि शिकवत असताना नेहमी एका गोष्टीवर भर देत असू की कित्ती वाचले आहे. त्यापेक्षा कित्ती वाचन झोव्यात शिरून विचारांची उलथापालथ करीत आहे. हे महत्वाचे असते, जे वाचन तुमच्या आत शिरत नाही, जे वाचन तुम्हाला भावनेवर आरुढ होऊन प्रतिक्रिया घ्यायला भाग पाडते. ते तात्कालिक आणि कुचकामी असते. नोंदी घेऊन वाचन आत घेण्याचा प्रयत्न करणे. अगदी तावून सुलाखून, निरखून पारखून वाचनातला मजकूर झोव्यात साठवणे, आता वाचनच गैरलामू आणि निरर्थक होऊ लागले आहे. म्हणून समाजातला विचार संपून जात आहे. विचार संपला की भावनांचे धैर्य दिशून येते. म्हणून वाचन आवश्यक झाले आहे.

वाचनाचा अर्थ व स्वरूप :-

1. "वाचन म्हणजे लिखित संकेतांचा अर्थपूर्ण अवबोध । यात शब्दांची प्रतिभिज्ञा, प्रवाह, आकलन इत्यादींचा समावेश होतो. तर वाचन कौशल्यात शब्दज्ञान, आकलन, अर्थग्रहण व अस्खलित वाचन यांचा समावेश होतो."

2. "वाचन म्हणजे छापलेल्या चेतकामुळे होणारी विचार प्रक्रिया."

Reading is thinking under the stimulus of print.

3. "वाचन म्हणजे एखाद्या शब्दाने, वा शब्द समुहाने व्यक्त होणाऱ्या कल्पनेचे ज्ञान होणे होय."

जलद वाचन तेव्हाच शक्य होते जेव्हा आपण त्या भाषेशी अगोदरच परिचित असतो. वाचनाची गती ही अनुभव व भाषेची ओळख यावर अवलंबून असते. आपण वाचत असताना अनुभवांशी त्याची पडताळणी होत असते. वाचन हा एक विरंगुळा आहे. माणसाला वाचनाची सवय लागली आणि त्याला हा विरंगुला मिळाला की त्याची माणसिक उदासिनता नाहिसी होते. त्याचे मन उल्हासित होते. त्याच्या अंगी दुःख सहन करण्याचे धैर्य प्राप्त होते आणि त्याचे जीवन सुखासमाधानात जाते. म्हणजेच चांगला वाचक आपली भावनिक व बौद्धिक भूक वाचनाने भागवू शकतो. चांगल्या वाचनाच्या सवयी माणसाला शुद्ध जाणिवांच्या पलिकडे घेऊन जातात.

❖ वाचनाचे फायदे :-

वाचनामुळे खालील फायदे होतात.

1. **मेंदुला चालना मिळते :-** वाचन केल्यामुळे आपणाला नवनविन माहिती मिळते शब्दसाठा वाढतो. हे सर्व अवगत करण्यासाठी मेंदुला चालना मिळते.
2. **प्रत्यक्ष घटना पाहिल्यासारखा आनंद मिळतो :-** लेखकाने लिहिलेली घटना वाचल्यामुळे आपणही त्याठिकाणी आहोत यासारखा अनुभव मिळतो.
3. **संयम राखण्यास मदत होते :-** आजकाल या धक्काधक्कीच्या जीवनात दुसऱ्याचे ऐकण्यासाठी वेळच नसतो. परंतु वाचन केल्यामुळे आपणाला लेखकाचे विचार समजून घेत असताना एक प्रकारे ऐकून घेण्याची सवय आपल्यात येते यामुळे आपल्यात संयम येतो.
4. **नोकरीच्या संधी मिळतात :-** वाचनामुळे आपल्याला नोकरीच्या अनेक संधी मिळू शकतात. स्पर्धापरीक्षेच्या माध्यमातून आपणाला चांगल्याप्रकारे यश मिळू शकते. यामधून चांगल्या नोकरीच्या संधी मिळतात.
5. **सामान्य ज्ञान वाढते :-**

वाचन केल्यामुळे आपल्या सामान्य ज्ञानात भर पडते. वक्तृत्व स्पर्धेत चांगले यश मिळते.

मित्रमंडळीमध्ये एखाद्या विषयावर चर्चा करत असताना आपले मत प्रभावीपणे मांडता येते.

❖ वाचनाची सवय :-

मानव व इतर प्राण्यांच्या वर्तनात फरक असा की, मनुष्याचा बाह्यजगाशी जसजसा संबंध होत जातो. तसे मानवाच्या वर्तनात तो सुधारणा घडवून आणतो किंवा असेही म्हणता येईल की, त्याच्या सहज वर्तनावर नियंत्रण घालून नविन प्रकारचे वर्तन प्रकार संपादित करतो. या संपादित वर्तन प्रकारामध्ये सवयीचा समावेश होतो. सवय ही एक अभिसंधीत प्रतिक्रिया आहे.

वाचनाच्या समस्या :-

आज आपल्याला असे दृश्य दिसते की सर्वत्र वाचनाची आवड कमी झाली आहे. टीव्ही, मोबाईल, इंटरनेटमुळे वाचन कमी होत आहे. त्याची वेगवेगळी कारणे आहेत. क्रमिक पुस्तकाचा विद्यार्थ्यांवर होणारा भडीमार, आपला पाल्य इतरांच्या स्पर्धेत टिकला पाहिजे म्हणून त्याला इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत घालणे. त्याला इंग्रजीबरोबर इतरही भाषा बोलता, लिहता, वाचता आल्या पाहिजेत म्हणून त्याला नेहमी दडपणाखाली ठेवणे, शाळेत नाव घातल्याबरोबर त्याला विविध खेळ, स्विमिंग, डान्सींग, गायन अशा विविध स्पर्धेत उतरविणे, तसेच विविध विषयाच्या शिकवणीला पाठविणे. यामुळे त्याच्याकडे वाचण्यासाठी वेळच रहात नाही. पालकच जर टीव्ही, मोबाईल, कम्प्युटर यावर तासंतास

वेळ घालवत असतील तर त्यांचेच अनुकरण मुल करतील. पालक जर पुस्तक घेऊन बसली तर मुले वाचतील. ही विविध कारण वाचन कमी होण्याची आहेत.

चुकीच्या वाचन सवयी :-

बऱ्याच लोकांना वाचन करत असताना ओळीवर बोट ठेवणे, पेन्सिलने मजकुरावर खुणा करणे, मजकुर मोठ्याने वाचने, ओठाच्या हालचाली करणे अशा सवयी असतात. या सवयीमुळे वाचनाचा वेग कमी होतो. व आकलनावरही त्याचा परिणाम होतो. वाचन करत असताना नजर पुढे पुढे गेली पाहिजे. नजर परत पुन्हा पुन्हा त्याच शब्दावर जात असेल तर ते चुकीचे आहे. वाचन हे नेहमी डावीकडून उजवीकडे केले जाते. परंतू वाचन करीत असताना मान नेहमी डावीकडून उजवीकडे सतत फिरवली तर वेग मंदावतो. मान न हलवता फक्त नजरच डावीकडून उजवीकडे गेली पाहिजे.

उपाय :- ओळीवर बोट ठेवून किंवा पेन पेन्सिल ठेवून वाचन केल्यामुळे वाचनाचा वेग कमी होतो. ही सवय सोडली पाहिजे. हाताच्या गतीपेक्षा केव्हाही गतीचा वेग जास्त असतो. काहीना वाचत असताना ओळीच्या खाली रेष मारण्याची सवय असते यामुळे पुस्तकातील भाग खराब होतो. कधी कधी मजकुरावर रेष ओढल्यागेल्यामुळे मजकुर किंवा शब्द वाचण्यास अडथळा येतो. त्यामुळे पेनानी रेष मारू नये. काही लोकांना आपण पुस्तकातील मजकुर किती वेळा वाचला यासाठी वेगवेगळ्या पेनानी रेषा मारण्याची सवय असते हे करणे टाळावे त्यापेक्षा एकदा वाचन झाल्यावर त्यावर चिंतन करून किती भाग आपल्या स्मरणात राहतो हे करून पहावे. वाचन हे मनातल्या मनात करावे त्यामुळे वाचनाचा वेग वाढतो.

संदर्भ :-

अवचट, अनिल (डिसे.2008) वाचनाचा ट्रेड का बदलतोय, सा. सकाळ पृ.41
उपाशे, चंद्रकांत शिवपुत्र (2005) आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय शिक्षक व प्रशिक्षणार्थी यांच्या वाचनसवयीचा अभ्यास, यचममु विद्यापीठ, नाशिक. पृ.16
कुंभार, कल्याण निल्लप्पा (2008) वाचन संस्कृती अडथळे आणि उपाय, वागवल्ली, धारूर. पृ.55
डुकरे, छाया (2006) यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठातील शिक्षकांच्या वाचन सवयीचा अभ्यास, ग्रंथपरिवार, परभणी. पृ.02
तुपे, नवनाथ (2008) वाचन दिशा आणि दृष्टीकोन, कैलास पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद. पृ.23
दारुटे, गिरिष (2019) वाचनाचे फायदे (PDF) मनमाड, (नाशिक).
पोरे, सतिष (2001) वाचन कौशल्याचा विकास कसा करता येईल. शिक्षण संक्रमण, म.रा.मा. व उच्च मा. शिक्षण मंडळ, पुणे